

Mogens N. Pedersen
afdelingsleder, lektor

STUDENT - KANDIDAT - ARBEJDSLØS?

I begyndelsen af 1960'erne opdagede man, at tilgangen til de højere uddannelser allerede gennem nogen tid havde udvist en helt eksplosiv vækst. Opdagelsen betød startskuddet for en uddannelsespolitisk debat, som i de forløbne år stadig er taget til i styrke og i bredde.

Forløbet af debatten kan nok siges at være typisk for diskussioner af væsentlige problemer i vort samfund. Problemer tages i den rækkefølge, hvori de opstår. Først måtte man følgelig finde ud af, hvorledes man kunne skaffe kapacitet til at give de mange studerende en blot nogenlunde forsvarlig undervisning. Dernæst måtte man diskutere, hvorledes man kunne løse de mange problemer, der følger med, når man i løbet af få år udvider kapaciteten meget stærkt, men ikke stærkt nok. Problemer for de forbipasserende studerende, men så sandelig også for de varigt ansatte professorer og andre lærere. Her står diskussionen stort set idag.

Trist nok medfører koncentrationen om de nære ting, at man let kommer til at forsømme at drøfte morgendagens genvedligheder. Meget få mennesker har således vovet sig ud i en drøftelse af den samfundsmæssige ønskværdighed på længere sigt af den stærke tilgang til de højere uddannelser i almindelighed og de enkelte uddannelser, herunder de samfundsvidenskabelige, i særdeleshed. Klimaet er ligesom ikke rigtig velegnet til at drøfte slige emner.

Et andet problem, som heller ikke endnu har givet anledning til dyberegående overvejelser, er spørgsmålet om de erhvervmæssige fremtidsudsigter for de mange studerende, der inden for alle discipliner p.t. forbereder sig på en akademisk livsgerning, der for langt de flestes vedkommende vil komme til at ligge uden for læreanstaltnes mure. Vil der blive

tilstrækkeligt arbejde at få? Vil det blive et tilfredsstillende og spændende arbejde? Hvorledes vil akademikernes beskæftigelsessituation udvikle sig i de nærmeste år og på lidt længere sigt?

Hvad vi ved - og hvad vi tror ....

Før Planlægningsrådets "Skitse for udbygningen af de højere uddannelser i tiden indtil 1980" fremkom i 1967, var der bogstavelig talt ikke sagt ét ord om denne sag. Nu fik man de første, rigtignok grove prognoser for kandidatproduktion og et første gæt om beskæftigelsessituationen i 1970'erne. Man kunne konstatere, at der ville indtræffe en eksplosiv vækst i antallet af færdiguddannede kandidater, og at bestanden af kandidater i adskillige fag ville mere end fordobles inden 1975. For jurister og økonomer ville der på et tiår ske en vækst i kandidatbestanden af størrelsesordenen ca. 50%.

Planskitsen og senere officielle udtalelser præget af optimisme m.h.t. beskæftigelsesmulighederne for de mange nye kandidater. Optimismen fremtræder dog indtil videre som et nødtørftigt begrundet postulat. "Samfundsudviklingen", og "den teknologiske udvikling", "fremskridtet" m.v. forventes at medføre en så stærk vækst i behovet for akademikere, at den fordobling af bestanden, der som helhed er tale om, højst kan føre til mindre tilpasningsvanskeligheder.

Det officielle syn er optimistisk, også når det gælder de to samfundsvidenskabelige uddannelser, som gives ved Institut for Statskundskab. Selv om man endnu ikke har udarbejdet egentlige prognoser for produktionen af statskundskabskandidater, og selv om de eksisterende prognoser for samfundsfag giver én frit valg mellem at tro på en produktion på enten 35, 45, 50, 65 eller 90 i 1974/75, så føler Planskitsens forfatter sig dog ret sikker på, - kan man læse mellem linierne, - at der ikke bliver beskæftigelsesvanskeligheder for kandidater med samfundsfag som hovedfag, selv om der omkring 1975 kan

forventes beskæftigelsesmæssige problemer for de øvrige humanistiske fag. Når det gælder fremtidsudsigterne for statskundskabskandidaterne, hvor man intet som helst kender til de aktuelle beskæftigelsesmuligheder, kan man forsigtigt men optimistisk i Planskitsen sige, at "udviklingen formentlig vil indebære væsentligt forøgede anvendelsesmuligheder". Hverken mere eller mindre ...

Manglende viden om fremtiden, kombineret med optimisme, har også længe været et fremherskende træk blandt lærere og studerende ved Institut for Statskundskab. Uden en vis evne til at se lyst på fremtiden, går man ikke ind i et studium eller en lærergerning, der fortsat i adskillige år vil have eksperimentets karakter. Vi er alle blevet advaret på forhånd!

Endnu for et par år siden kunne man relativt lidenskabsløst drøfte, om der ville opstå beskæftigelsesmæssige problemer, når de første større kandidatårgegne blev færdige. Man kunne også gøre forsøg på gennem en volontørordning, og, endnu vigtigere, gennem en anordningsændring, at lette statskundskabskandidaterne vejen til den beskæftigelse inden for offentlig administration, som studenter og lærere ihvertfald dengang var ret enige om at betragte som det primære sigte med uddannelsen.

Tiderne har vist ændret sig. I dag pådrager man sig let en mistanke for at drive "indirekte adgangs begrænsningspolitik (afskrækkelseskampagne)", ja, ovenikøbet at være tilhænger af "social slagside" i uddannelserne, hvis man ikke er optimist 100%, subsidiært evner at lukke øjnene.

Den slags mistanker skal man selvfølgelig ikke udsætte sig selv for. De følgende bemærkninger har derfor heller ikke prognosens, endsige dommedagsprofetiens karakter, men er blot at betragte som en skitsering af nogle forhold, som enhver stud. scient. pol./mag. burde tage med i sine mulige private overvejelser.

Hvorfor vi må nøjes med at tro...

En første forudsætning for at kunne sige noget håndfast om beskæftigelsesmulighederne for statskundskabs- og samfundsfagskandidater i de kommende år ville være, at vi rådede over pålidelige prognoser over kandidatproduktionen. Dem mangler vi, og da enhver kan se, at størrelser som studentertilgang, frafaldsprocenter, gennemsnitlige studietider, karakterfordelinger m.v. er meget ustabile, ja, ændrer sig fra år til år, er det næppe heller umagen værd at opstille en prognose, der blot måtte kasseres næste år. For en vudering af fremtidsudsigterne er det imidlertid ikke uden betydning, om man på Institut for Statskundskab får hul på bylden før eller efter, at f.eks. de store årgange af juridiske kandidater forlader eksamensbordet. Desværre ser det ud til at blive efter.

Et andet forstyrrende forhold er, at man ikke kan foretage isolerede, partielle betragtninger. Selv de to kandidat-kategorier, der står vort hjerte nærmest, interfererer beskæftigelsesmæssigt. Cand. scient. pol.'ers beskæftigelsesmuligheder inden for undervisningssektoren og ved massemedierne vil således utvivlsomt ændre sig, når de første samfundsfagshold bliver kandidater. Selv når det gælder ansættelse ved universiteterne, cand. scient. pol.'ernes absolut eneste monopolområde vil man i de kommende år kunne iagttage en stigende tendens til at rekruttere lærere ligeligt fra de to kandidat-kategorier.

Langt de fleste akademikergrupper er så heldigt stillet, at en række stillinger i den private og/eller den offentlige sektor er monopoliserede af de pågældende kandidater. Samfundsfagsfolk kan, om alt andet skulle glippe, altid trøste sig med at have eller få eneret på et stigende antal underviserstillinger ved gymnasierne. Deres beskæftigelsesmæssige problemer bliver derfor næsten udelukkende bestemt af, om der kan skaffes nynormerede stillinger nok den dag, da den første voldsomme efterspørgsel er blevet mættet. Er der på dette, sikkert fjerne tidspunkt etableret et stort antal kandidater

i gymnasieskolen, skulle der være gode chancer for fremtrængen i beslægtede undervisningsstillinger. Kun hvis en samfundsfagskandidat bevæger sig uden for denne beskyttede sektor, behøver han at bekymre sig om konkurrence fra andresamfundsvidenskabelige kandidater. En mistelten er dog ikke taget i ed med denne optimistiske betragtning: hvis der snart åbnes adgang til et bifagsstudium, og hvis dette søges i større omfang af de enorme mængder af historiestuderende, der er immatrikuleret p.t., kan der nemt tænkes en ansættelsespolitik fra gymnasiernes og andre skolers side, som vil ødelægge det smukke billede af eneret...

Statskundskabskandidaterne har en enestående, men ikke derfor særlig misundelsesværdig position: de har ikke nogen form for beskæftigelsesmæssigt monopol, og næppe heller udsigt til at få det. Ydermere adskiller de sig fra de fleste andre samfundsvidenskabelige kandidater derved, at deres chancer for at opnå beskæftigelse i den private sektor synes forsvindende. Indtil andet er dokumenteret, må man forudse, at cand. scient. pol.'en uden særlige talenter for at tale, skrive etc. skal søge sin beskæftigelse enten i centraladministrationen eller måske i kommunerne.

Bliver der her stillinger nok til det meget store antal jurister, økonomer, politologer m.fl., som bliver færdige i de kommende år?

Ingen tør lave efterspørgselsprognoser på dette område; alle ved, at de vil vise sig uholdbare. Den kommunale administration er inde i en enorm omlægning for øjeblikket i retning af større enheder, men intetsteds haves oversigt over, hvormange og hvilken type akademikere man vil efterspørge. En vis fare er vel til stede for at man i kommunerne vil være ret konservative og foretrække kandidater fra de etablerede studieretninger.

Stillingsmængden i den offentlige administration taget i vid forstand bestemmes først og fremmest af politiske faktorer, som det er ganske umuligt at skønne over. Der er ikke

nogen klar sammenhæng mellem bevægelser i den offentlige sektors andel af nationalproduktet og behovet for akademisk arbejdskraft til administrative formål. Gennemførelse af større lovkomplekser, indgåelse af internationale aftaler, indtræden i EEC etc. kan resultere i et behov for udvidelse af antallet af stillinger, som beklædes af akademikere. Men ansættelsesstop, øget anvendelse af administrative mellemt teknikere, rationalisering etc. kan trække i den anden retning. Et er givet: en stærk vækst i antallet af arbejdsvillige kandidater medfører ikke en automatisk forøgelse af stillingsmængden. Mens man i den private sektor kan reagere på et større udbud med lavere lønninger, er den offentlige ansættelsespolitik på grund af den politiske kontrol og tilstedeværelsen af faglige organisationer ikke til at ændre i alle retninger, og hurtige tilpasninger er umulige. Denne del af arbejdsmarkedet er simpelthen uelastisk.

Disse betragtninger kan imødegås med en henvisning til, at styrelserne på grund af flere års akademikermangel har oparbejdet en latent efterspørgsel, m.a.o. at et stort antal stillinger står ledige, ja, end ikke opslås, fordi man anser det for omsonst at prøve at besætte dem. Noget er der om det, selv om ingen kender den nøjagtige størrelsesorden. Men der er visse ting, der tyder på, at mange af disse stillinger allerede er ved at blive besat med juridiske kandidater fra de første større eksamenshold. En del af stillingerne hører iøvrigt nok til de mindre attraktive.

Hvorfor cand. scient. pol'en kan blive sorteper...

Hvis udbudet af kandidater bliver rigeligt stort i forhold til den offentlige administrations efterspørgsel, vil statskundskabskandidaterne uden al tvivl få sværere ved at opnå tilfredsstillende ansættelse eller i det hele taget ansættelse end andre kandidat kategorier. Dette er et postulat, som lader sig begrunde på forskellig vis. Taget hver for sig

kan disse begrundelser måske anfægtes, men under ét vil de næppe kunne affærdiges som irrelevante.

For der første vil cand. scient. pol.'en blive ramt af, at der ikke findes stillinger, som han og kun han kan bestride tilfredsstillende. Uddannelsen har fra starten været lagt an på en sådan måde, at den har produceret en kandidattype, hvis væsentligste styrke ligger i en bredt funderet viden om og fortrolighed med politiske og administrative problemer i vid forstand. Kandidaterne skulle dermed primært være kvalificerede til at beklæde stillinger som såkaldte "generelt kompetente administratorer". En sådan uddannelse vil utvivlsomt give en fordel i ansættelsen, såvel i centraladministrationen som i kommunerne og i visse erhvervsorganisationer. Men man kan ikke lade være med at spørge, om ikke netop disse særlige kvalifikationer i en situation med et stort udbud af alle slags samfundsvidenskabelige kandidater kan give helt specielle vanskeligheder ved ansættelsen, fordi de stillinger, som cand. scient. pol.'en vil kunne søge, lige præcis er de stillinger, som alle andre også kan søge. Antallet af potentielle ansøgere er mange gange større, når en styrelse søger "en cand. jur., cand. polit., cand. oecon. el. lign." end når man søger "en cand. jur.".

Hertil kommer iøvrigt, at de pågældende stillinger hører til i den stillingskategori, som vil være specielt truet, såfremt de mange års diskussion om anvendelse af administrative mellemteknikere resulterer i en ændret rekruteringspolitik.

For det andet kan det næppe undgås, at cand. scient. pol.'en på et stramt arbejdsmarked vil være handicappet af manglende kendskab til uddannelsen og dens indhold hos de potentielle ansættende myndigheder. Hvor den eller de, der træffer beslutning om ansættelser, ikke er velinformeret om kandidatens uddannelsesmæssige baggrund, må det påregnes at skabe vanskeligheder for de cand. scient. pol.'er, der søger stilling i konkurrence med kandidater fra allerede veletablerede studieretninger. En volontørordning kan råde bod på det-

te ukendskab, men noget effektivt lader sig næppe gøre på kort sigt. Bedre bliver det ikke af, at vi befinder os i Jylland. Mange københavnske juristers og politikers vej til centraladministrationen er gået over et studenterjob.

For det tredje må det ikke lades usagt, at kandidaternes skæbne i de nærmeste år vil være at fungere som murbrækkere for kommende årgange. Man vil lægge mærke til dem, og man vil sikkert ofte i styrelserne være tilbøjelige til at vurdere kandidat kategorien som helhed på grundlag af det kendskab, man måtte få til den enkelte. Der er hermed ikke sagt noget om, at kandidaterne fra Institut for Statskundskab ikke kan tåle at blive set og vurderet på denne måde. Hvad jeg blot vil med bemærkningen er at konstatere, at der kan være store fremtidige gevinster at hente for alle cand. scient. pol.'er, såfremt én af dem klarer sig over forventning, men også risiko for, at et enkelt "uheld" resulterer i, at en hel styrelse for fremtiden undlader at ansætte statskundskabskandidater og i stedet foretrækker den velindarbejdede mærkevare, som juristen og delvis også økonomen nu engang er blevet. Her har man utvivlsomt en af de største usikkerhedsfaktorer ved en bedømmelse af de erhvervsmæssige fremtidsudsigter. At der også hviler et ansvar på eventuelle volontører, skal lige nævnes i forbifarten.

Endelig kan direkte og bevidst modstand mod ansættelse af cand. scient. pol.'er tænkes at gøre sig gældende, såvel fra de ansættende myndigheders som fra visse faglige organisationers side. Det er vist overalt tilfældet, at personlige præferencer og det gamle skoleslips spiller ind ved ansættelser. Skulle der om nogle år blive tale om et stramt arbejdsmarked, ville det være næsten mærkeligt, om en ansættende jurist ikke ville vise større tilbøjelighed til at ansætte en ny jurist end en hvilken som helst anden kandidat.

Hvad der vil kunne ske...

Indtil nu har jeg udelukkende drøftet problemet, som det al-

ene er et spørgsmål om at kunne finde ansættelse eller ej. Erfaringer fra de perioder, især i 1950'erne, da man sidst havde et stramt arbejdsmarked for akademikere, kan fortælle os, at billedet er meget mere kompliceret, og at det ikke bare er de nye kandidater, der vil blive berørt på ubehagelig vis, hvis efterspørgselen ikke kan følge udbudet. "Arbejdsløshed" er et mangetydigt begreb.

Skulle det ske, vil genvordighederne melde sig næsten umærkeligt. Det første man vil kunne iagttage er, at de nyuddannede kandidater ikke alle vil kunne påregne at finde ansættelse i de stillinger, som udgør deres primære erhvervsønske. En del vil dermed få utilfredsstillende arbejdsforhold og vil måske ønske at søge anden ansættelse, når og hvis lejlighed byder sig.

Der vil dernæst gøre sig tendenser gældende til øget anvendelse af akademisk arbejdskraft på områder, hvor arbejdet ikke stiller krav om akademisk uddannelse. På denne måde vil en del kandidater havne i utilfredsstillende arbejde. Dette forhold er dog af mindre betydning i den offentlige sektor, hvor man til gengæld måske vil opleve vanskeligheder i forbindelse med omnormeringer af eksisterende stillinger. Lønningsministeriets politik vil ændre sig, hvis lejlighed gives.

Man vil også kunne iagttage, at tendensen til stillings-skift bliver mindre. I den nuværende situation er der større mobilitet blandt akademikere end nogen sinde før, hvilket afspejler, at folk i relativ frihed kan skaffe sig stadig bedre arbejdsvilkår og indtjening. Med knaphed på stillinger vil mulighederne og fristelsen blive mindre. På de dele af arbejdsmarkedet, hvor personalepolitikken ikke er human og normbundet, vil afskedigelser kunne forekomme på grund af "manglende samarbejdsevne og samarbejdsvilje", "uuelighed", ja, måske også sygdom.

På et lidt strammere arbejdsmarked vil man kunne iagttage tendenser til "forsinket" ansættelse af nyuddannede kandidater. Man kommer til at gå én eller flere måneder, førend man finder arbejde.

Allerede før denne tendens til forsinkede nyansættelser slår igennem, vil administrationens ansættelsespolitik have ændret sig. I mange styrelser kræver man i dag, at ansøgere til ledige stillinger skal have 1. karakter for at komme i betragtning. I endnu flere styrelser ville man gerne stille dette krav, hvis det var muligt at skaffe kvalificerede ansøgere. På 1950'ernes stramme arbejdsmarked gav kravet om 1.karakter anledning til mange personlige tragedier. Det er næppe urealistisk at regne med, at en fremtidig stramning af arbejdsmarkedet i den offentlige sektor vil få særligt uhyggelige konsekvenser for statskundskabskandidater med 2. karakter. For dem vil valgmulighederne kunne blive yderst få og lidet attraktive. For dem vil der måske kunne blive tale om egentlig, vedvarende arbejdsløshed.

Hvis det sker...

Jeg har ikke sagt, at disse ubehagelige ting vil ske. De mange usikkerhedsfaktorer er ikke blevet skjult. Hvad jeg har søgt at redegøre for, er dels de forhold, som kan tænkes at bringe især statskundskabskandidaterne i vanskeligheder, og dels de former for problemer, som en nybagt kandidat kan risikere at blive konfronteret med.

Bør man være pessimist?

Der er vel næppe grund til straks at købe to meter hampereb, men på den anden side heller ikke nogen solid basis for optimisme. Det vil nok være klogt som stud. scient. pol. og måske også som stud. mag. at håbe det bedste, men forberede sig på det værste. Det bør man gøre, fordi det, om tingene går skævt, vil blive den enkelte kandidat, der selv og helt alene skal klare sine egne problemer. At sige, at om fremtiden kan intet sikkert siges, og lade det være godt. med det, er

selvfølgelig en udmærket og let stilling at tage for den enkelte student og for hans tillidsmænd. Måtte de, der ser sådan på tingene, blot få ret!

Der findes ingen beredskabsplaner idag. Selvfølgelig slet ikke hos de offentlige myndigheder, der er ansvarlige for studiernes oprettelse. Men heller ikke i statskundskabskandidaternes faglige organisation, Danske Økonomers Forening, har man gjort sig dybe overvejelser af, hvorledes man kunne hjælpe nødstedte kandidater. Nogle akademikerorganisationer har forlængst oprettet arbejdsløshedskasser. Nogle organisationer er ret aktive m.h.t. arbejdsformidling. En arbejdsløshedskasse kan umuligt oprettes fra dag til dag, den skal have tid til at indsamle midler gennem mange år. I den nuværende situation, hvor der hersker mangel på økonomer, er der i DØF overhovedet ingen interesse for at møde de skitserede vanskeligheder. Man tror ikke på arbejdsløshed blandt økonomer, fordi økonomer har så mange muligheder i såvel den offentlige som den private sektor, og selv om der eksisterer en vis forståelse for, at statskundskabskandidaterne kan komme i knibe i 1970'erne, udgør denne medlemskategori endnu en så ringe del af medlemsmassen, at den skal råbe endog meget højt for at blive hørt.

Så længe de studerendes interesse for deres faglige organisation er af det nuværende beskedne omfang, og så længe studenterrådet ikke deler den pessimisme, som kan læses mellem disse linier, vil der derfor heller ikke på nogen måde blive truffet forberedelser noget steds med henblik på at imødegå eventuelle vanskeligheder med at finde tilfredsstillende beskæftigelse.

Hvis fremtidige kandidater får vanskeligheder med at finde beskæftigelse, vil de derfor være henvist til selv at løse deres eget problem.